

Зауважимо, вже нині розвиток ІАС в Україні певним чином впливає на ситуацію у вітчизняній науці, і насамперед позитивно відбивається на розвитку суспільних дисциплін. Зокрема, саме різноманітні політологічні та соціологічні дослідницькі центри здійснюють первинний аналіз суспільно-політичних процесів у державі.

Діяльність ІАС відіграє свою роль і в сфері точних наук: матеріали, підготовлені цими структурами, допомагають встановити значущість наукових досліджень, магістральні напрями розвитку окремих галузей науки. ІАС сприяють процесу обміну науковими ідеями, практичному запровадженню новітніх технологій тощо.

У цілому ж поява та вдосконалення ІАС дасть змогу надати розвитку українського суспільства необхідну гнучкість та динамізм, здатність адекватно реагувати на зміни, що відбуваються в світі, швидко адаптуватися до них.

Підсумовуючи, підкреслимо, що сьогодні нашої державі слід визначитися стосовно магістральних напрямів свого розвитку на довготривалий період і уникнути можливості перетворення на індустріальний та аграрний придаток розвинених країн, котрий використовується як постачальник для них продукції металургійних і хімічних заводів та сільськогосподарської сировини, отримуючи натомість наукоємні вироби. Безперечно доцільним вбачається обрання курсу на інформатизацію суспільства. Тільки просуваючись у цьому напрямі, Україна зможе посісти в світовому співтоваристві чільне місце як рівноправний суб'єкт у розв'язанні сучасних проблем цивілізації на зразок своїх європейських сусідів.

Стратегічний напрям інформатизації — формування і підтримка використання національних ІР. Пріоритет програми їх створення зумовлений тим, що в постіндустріальному суспільстві вони стають основним засобом соціально-економічного прогресу країни й зростання добробуту її населення. Ця теза є принциповою для розуміння концепції інформаційного суспільства, оскільки в наш час відомо чимало країн, наприклад в азіатському регіоні, які, хоч і витримують конкурентну боротьбу на світових комп'ютерних ринках, але одержують основну інформаційну продукцію з інших країн. Тому їх не можна віднести до інформаційних суспільств, суттєвою рисою котрих є наявність широкого спектра власних автоматизованих банків даних.

Формування національних ІР у всіх розвинених країнах розпочиналося в книгозбірнях. Такий підхід дав змогу цим державам у стислі строки з незначними витратами досягнути вагомих результатів, оскільки забезпечив включення накопичених упродовж століть бібліотечних фондів у нову інформаційну інфраструктуру суспільства. Ми не повинні стати винятком з даного правила.

У 1991 р. Президент США Джорш Буш, приймаючи в Білому Домі бібліотекарів під час Тижня бібліотек, сказав: «Потужні, оснащені сучасною технікою американські бібліотеки були й залишаються запорукою світового лідерства США в економіці та демократії».

Я бажаю, щоб скоріше настав час, коли й українські бібліотеки оцінюватимуться так само високо і Президентом України, і всім нашим суспільством.

Володимир Немошкаленко

Інформаційне забезпечення української науки

Проблема вдосконалення бібліотечно-інформаційних ресурсів, приведення їх у відповідність зі зростаючими інформативними потребами суспільства є для бібліотек найважливішою.

Фахівці мають спрогнозувати тенденції розвитку бібліотечної галузі в новому тисячолітті: моделювати зміни типо-видової структури інформаційних ресурсів бібліотек, співвідношення традиційних і нових джерел інформації, власних та сільових ресурсів, розглянути проблеми керування розвитком доку-

ментних ресурсів бібліотек, форми й способи освоєння інформаційного середовища.

Країни з різним рівнем розвитку прагнуть створити інформаційне суспільство. Сьогодні ведуться дискусії щодо суті, характерних ознак, можливостей цього типу цивілізації. Та ключова роль, яку відіграють у ньому знання, інформація, докорінно має змінити і роль інституту, котрий віками ці знання збирає й поширює, тобто бібліотеки.

Глобальна інформатизація, зумовивши переоцінку значення інформації в системі стратегічних

Немошкаленко Володимир Володимирович, директор Інституту металофізики НАН України, академік НАН України, голова Інформаційно-бібліотечної ради Президії НАН України.

ресурсів, що відбивають рівень соціально-економічного розвитку країн, висунула бібліотеки в ряд найважливіших, з погляду задоволення соціальних потреб суспільства, інститутів формування та поширення ІР.

Поряд з традиційними функціями просвітнього характеру в майбутньому бібліотеки мають активізувати розвиток інформаційних функцій, стати універсальними інформаційними центрами.

Магістральне завдання бібліотек дедалі частіше формулюється як забезпечення вільного й необмеженого доступу до інформації всім членам суспільства. Отже, кожна з них для оптимального використання накопичених духовних багатств повинна гарантувати їх упорядкування, структурування і продуктивну організацію функціонування в інфосистемах. Але доступ до яких ресурсів може надавати бібліотека? Річ у тім, що можливості електронного доступу до інформації не означають всеохопності процесу, враховуючи швидку комерціалізацію інфосфери.

Роль бібліотек у виробничій, науковій, освітній ділянках, політичному житті, в розвитку демократії та ринкових відносин посилюється. Тобто, інфоресурси бібліотек набувають ваги стратегічних і повинні зумовити інформаційну підтримку стійкого розвитку суспільства. Так, рівень інформаційно-бібліотечного обслуговування населення віднесено до найважливіших показників, які характеризують загальний рівень соціально-економічного розвитку країни.

Щодо комплектування традиційними джерелами інформації — вітчизняними й зарубіжними книгами, періодичними виданнями, спецвидами технічної документації йдеться про напрями формування фондів, які через економічну нестабільність сьогодні зазнають найбільших труднощів, то теоретики вбачають успіх у розвитку корпоративного комплектування, в інтеграції ресурсів бібліотек. Досвід функціонування бібліотек академічної мережі в останнє десятиліття підтверджує продуктивність саме такого підходу.

Загострення проблем книгопостачання збіглося зі стрімкою зміною інфотехнологій. Електронні ІТ — чи не найвидатніше досягнення людства в другій половині ХХ ст., що забезпечило не лише технічну модернізацію всіх способів фіксації, збереження, тиражування, трансляції інформації, а й інтенсивне комплексування новацій. Унаслідок цього галузі політика, економіка, професійна сфера, побут і дозвілля, мистецтво, спілкування існують в інформаційному просторі. В бібліотечному середовищі можливість віддаленого доступу до повнотекстових БД, електронна доставка документів (ЕДД), розвиток індустрії документальних БД на оптичних носіях розраховані на обслуговування читачів, в основному на влас-

них ресурсах. Тому цілком зрозумілим є той ентузіазм, з яким бібліотеки різних рівнів використовують потенціал нових ІТ.

Стосовно бібліотек НАН України, то їх наукова робота спрямована на теоретичне осмислення процесів інформатизації книгозбірень. Паралельно втілюються програми й проекти автоматизації конкретних бібліотечних технологій, створюються масиви інформації в електронній формі, запроваджуються нові технології доставки документів із застосуванням сучасних телекомунікаційних засобів. Щоб політику інформатизації бібліотек розуміло й підтримувало керівництво інститутів, Інформаційно-бібліотечна рада НАН України проводить розширені засідання, семінари із залученням заступників директорів, учених секретарів і голів інформаційно-бібліотечних рад цих установ.

З метою надання найважливішим рішенням Ради статусу загальнообов'язкових ми намагаємося доводити їх до адміністрацій академічних установ у формі розпоряджень Президії НАН України.

Інфоресурси більшості з них поповнюються шляхом придбання кумулятивної інформації провідних інфоцентрів світу на оптичних компакт-дисках, здійснення пошуку у віддалених БД за допомогою телекомунікаційних мереж, створення БД власної генерації в установах.

Сьогодні БД «ВИНИТИ», Інституту наукової інформації США, повнотекстові БД провідних видавництв світу, БД, що включають і профільні іноземні журнали, використовуються на CD-ROM у понад 20 інститутах. Більш ніж у 30-ти створено локальні комп'ютерні мережі з надійним виходом в Internet. Тепер співробітники цих установ мають можливість здійснювати віддалений пошук, пошукуватися «підбірками» електронних книг і журналів, БД інститутських файлів-серверів.

Безумовно, бібліотеки приваблюють роботи зі створення БД власної генерації, тобто організації знань, їх кумуляції, побудови на засадах аналізу накопиченої інформації бібліографічних, реферативних, фактографічних БД, бібліометричних та оглядово-аналітичних, тобто конкурентоспроможних національних ІР. До речі, створені НБУВ і ЛНБ ім. В. Стефаника БД рукописної української, української книги дореволюційного періоду, української періодики ХІХ—ХХ ст., національної біографістики, музичних та образотворчих видань, інформаційно-аналітичних матеріалів з актуальних питань соціально-економічного життя України, котрі готує для управлінських структур спеціальна служба цієї бібліотеки на основі оперативної обробки традиційних і електронних потоків інформації, активно використовують численні дослідники при розв'язанні широкого кола наукових проблем.

Надії щодо популяризації досягнень української науки ми пов'язуємо з подальшим удосконаленням загальнодержавної реферативної БД «Наукова україніка», де інтегруються результати розподіленої аналітико-синтетичної обробки вітчизняної наукової літератури, здійснюваної НБУВ та ІПРІ з УРЖ «Джерело», котрий видається на підґрунті ресурсів цієї бази. Створювані в інститутах БД є, головним чином, результатом структурної перебудови. Нині в них функціонує близько 70 підрозділів, основне завдання яких — бути центрами не лише інформаційними, а й аналізу інформації в конкретній предметній галузі, створювати та підтримувати власні БД. Це — інформаційно-обчислювальні центри, відділи науково-технічної інформації, прогнозно-аналітичних, патентно-ліцензійних досліджень, лабораторії інформаційних досліджень, групи перекладів, чия продукція виставляється в Internet.

За прогнозами вітчизняних і зарубіжних фахівців, уже в недалекому майбутньому для задоволення їхніх інфо потреб зростатиме потік електронних публікацій.

У найбільших російських бібліотеках, зокрема БПН та ДПНТБ СВ, «ИНИОН» РАН тощо у практиці інформаційного забезпечення вчених використання повнотекстових електронних версій наукових журналів, представлених в Internet, стало звичайною справою, що значною мірою розв'язує проблеми повноти та оперативності надання інформації — найяскравіших показників якості обслуговування.

На жаль, і в Україні, і в інших пострадянських країнах об'єднання бібліотек у консорціуми для одержання спільного доступу до пакетів електронних журналів відповідного видавництва чи певної тематики не набуло такого розвитку, як у бібліотеках Заходу, де використання електронних видань на фінансово вигідних умовах є одним із магістральних напрямів у формуванні ІР, що дає змогу подолати бар'єри з передплатою на періодичні видання в традиційному вигляді.

На Президії НАН України неодноразово обговорювалися питання про передачу академічними установами НБУВ комп'ютерних версій наукових видань для депозитарного збереження і використання (в тому числі міждержавний обмін інформацією), що активізувало б його в рамках, скажімо, МААН, наукових видань національних академій без будь-яких фінансових витрат. В електронних бібліотеках має бути повно представлена т. зв. «сіра» література — матеріали конференцій, нарад, симпозіумів, круглих столів, звіти про НДР, препринти, науково-технічні програми — малоти-

ражна, найменше доступна, але цінна інформація про новітні досягнення інститутів. Необхідно інтенсивніше здійснювати обмін цими масивами й у рамках МААН, включати їх до міжнародної системи інформації, приміром, до Європейської асоціації «сірої» літератури, міжнародної БД «SICLE». Оскільки ця інформація і в он-лайн-овому режимі, і на CD-ROM доступна в усьому світі, нашим ученим буде забезпечено широку аудиторію і можливість налагодити нові партнерські відносини.

Слід запроваджувати проблемно-орієнтовані електронні бібліотеки, націлені на розв'язання наукових проблем, насамперед пріоритетних напрямів розвитку науки.

У таких бібліотеках мають бути зосереджені всі відомості про джерела інформації в традиційному й електронному середовищі, зокрема адреси серверів установ та організацій, котрі ведуть дослідження в даній галузі. Розробка вченими детальних ієрархічних класифікацій, на підставі яких систематизуються ресурси, забезпечить користувачам оперативність і повноту пошуку.

Зосередивши увагу на інформаційних функціях бібліотек, враховуючи їхнє наявне відставання від вимог дня (воно спричинене, на мій погляд, не стільки матеріальними труднощами, скільки відсутністю єдиної політики інформатизації, розрізненістю дій книгозбірень різних відомств, їхньою нездатністю швидко об'єднати накопичені ІР в єдину діючу інфомережу), ми не повинні забувати, що бібліотека — установа, котра має виховувати любов до книги, культуру читання, опікуватися схоронністю меморіальних фондів, їх розкриттям, вивченням читацьких потреб та ін.

Глобальні проблеми, які стоять перед бібліотекою XXI ст., можна розв'язати тільки на принципах кооперації. Виокремилися численні напрями бібліотечної діяльності, котрі потребують об'єднання зусиль бібліотек різного відомчого підпорядкування, різних регіонів і навіть кооперації на національному й транснаціональному рівнях.

Думаю, бібліотечним асоціаціям та національним і державним бібліотекам України необхідно виробити підґрунтя, на якому може відбутися інтеграція автоматизованих бібліотечних систем, створюваних різними відомствами, і подати урядові погоджену комплексну програму інформатизації бібліотек країни.

Пропоную для цього зібратися за круглим столом і вирішити, як краще організувати корпоративну роботу бібліотек з ключових проблем життєдіяльності бібліотечної системи України.